

Lise Emilie Talleraas

Kontekst og tanke

En begynnelse – et utgangspunkt

Vestfoldmuseene er et interkommunalt selskap forankret i Larvik Museum, Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum i Sandefjord, Slottsfjells-museet (tidligere Vestfold fylkesmuseum) i Tønsberg og Nord-Jarlsbergmuseene, Munchs hus i Åsgårdstrand, Haugar Vestfold Kunstmuseum, Midgard Vikingsenter, museenes fellesmagasin (Samlingsforvaltningen) og Vestfoldarkivet. Til sammen står de for samlingsoppbygging og institusjonshistorikk gjennom hundre år. Samlingene og virksomheten rommer et mangfold av historier, praksiser og faglige innretninger.

Denne publikasjonen er den første utgivelsen i Vestfoldmuseenes skriftserie. Utgivelsens tittel er *Kontekst og tanke*, med undertittelen: *Samlingsforvaltning og historieformidling i Vestfold*. Tittelen knytter an til idégrunnlag og samtidig samfunnskontekst når det gjelder museer og arkiv som samfunnsinstitusjoner. I forlengelsen av dette hører også politikktutforming, historieforståelse, arkiv- og museumsfaglige praksiser og formidling av vanskelige tema.

Museer har, på samme måte som arkivinstitusjoner, en viktig demokratisk funksjon. Kulturarv og historie oppleves av mange som nødvendig for å «stoppe opp» i et samfunn preget av hurtig utviklingstakt, og gir oss mulighet for refleksjon og ettertanke. Et nøkkelbegrep ved det å fylle oppdraget som demokrati-institusjon er perspektivering. Hovedmålet er å skape en historisk bevissthet, å lære mennesker å «tenke i tid». Det handler om å vise at hendelser, ideer og verdier ikke bare er «naturgitte» eller absolutte, men at de også er skapt – og har en historie. Som instrument i historiebruken kan institusjonene vise, for å referere til den svenske museologen Stefan Bohman Falk:

Hvordan foreteelser, ideer og verdier er skapt. At de har sine årsaker som kan forklares og beskrives (uansett om man synes godt eller dårlig om dem). At de ikke er løsrevet,

● Vi kjenner ikke navnet hennes, bildet er tatt ca. 1890–1900. Foto: Ola Brøndelsbo / Slottsfjellsmuseet.

men alltid hører hjemme i en tidsmessig sammenheng. At det går an å «forlenge» en altfor kort «hukommelse». Og ved det motvirke dagens fragmentariske forklaringer på alvorlige hendelser. Vise til alternative løsninger på samfunnsproblem, som har vært prøvd til andre tider og på andre steder. Å løfte fram perspektiv som ellers sjelden løftes fram i den offentlige debatten.¹

Antologiens første artikkel «Amtsskolene – ungdomsskoler for sin tid» er skrevet av historiker og arkivar Ingrid Nøstberg. Artikkelen viser til dannelsesdiskursen som også museer og arkivinstitusjoner hører hjemme i. Nøstberg tar i bruk et interessant arkivmateriale som kan belyse en viktig del av Vestfolds skolehistorie. I 1875 vedtok Stortinget at det skulle etableres amtsskoler i hvert amt. Disse skolene var et tilbud til bygdeungdom om videregående utdanning etter endt folkeskole, en mulighet som til da var forbeholdt ungdommen i byene. Amtsskolene ble en stor suksess, og de ble en viktig arena for kunnskap og opplysning i en tid der bondesamfunnet gjennomgikk store endringer.

De fire følgende artiklene har en innretning mot kulturarvbeidets historisitet og historiebrukens institusjonalisering. Ifølge museologen John Aage Gjestrum betyr innsikt i vår egen historisitet at vi er nødt til å akseptere museet som et humanistisk prosjekt:

For humanisme innebærer nettopp denne muligheten, denne friheten til handling. Handlingene her kan være nettopp utvalget av hva fra fortida som skal gjøres talende i museet Uansett hvilket valg en tar, så skjer det som et valg, der det eksisterer reelle friheter til å velge annerledes. I dette ligger en etisk utfordring for alle som arbeider med museer. Dette påvirker museets funksjon i nåtida, det påvirker framstillingen av fortida, og det er en del av samfunnets omforming.²

Jan Erik Ringstads to artikler, «Den norske historiske Forening og lokalhistoriske aktører i Vestfold ca. 1900–1930» og «Historielag og historiefag ved noen museer i Vestfold», omhandler det lokalhistoriske arbeidet i en nasjonal kontekst. I tråd med Den norske historiske forenings ønske om distriktsvis utarbeidelse av lokalhistoriske utgivelser ble utarbeidelsen av et ni binds verk om «Brunla len» initiert med en arbeidskomité ledet av Yngvar Nielsen, og med Oscar Albert Johnsen og Lorens Berg som medlemmer. Ringstad gjør deretter en historiekronologisk framstilling av den lokalhistoriske innsatsen og lokale museumsinitiativ i Vestfold. Samlet sett utgjør dette bakteppet for det museumslandskapet vi finner i Vestfold i dag.

Artikkelen «Museumpolitiske levninger. Stortinget og de lokale museene» bygger på første del av Lise Emilie Talleraas' doktorgradsavhandling «Et uregjær-

lig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900–ca.1970 (2009)». I artikkelen ser Talleraas nærmere på hvordan myndighetene forholdt seg til den voksende gruppen lokale museer som Ringstad skriver om. Med museene i Tønsberg og Skien som eksempler på hvordan statlige myndigheter så med uro på de nye institusjonene, og hvilke initiativ som ble tatt for å begrense statens ansvar, kombinert med et ønske om å sikre at virksomheten fant sted innenfor «betryggende rammer».

I den påfølgende artikkelen, «Dialog på bristepunktet? Blikk på den museumspolitiske utviklingen i Vestfold 1975–2000», flyttes perspektivet framover i tid. Fra å ha betraktet dem som et «uregjerlig mangfold» endres myndighetene sin tilnærming til lokale og fylkesomfattende museer. Mot bakteppet av en desentralisert museumspolitikk og nærmest krisetilstander i museene lanseres to stortingsmeldinger: St.meld. nr. 93 (1971–72) *Om museumssaken* og St.meld. nr. 8 (1974–75) *Om organisering og finansiering av kulturarbeid*. Begge innvarslet en radikal vending når det gjaldt lokale museers samfunnsoppdrag, betydning og driftsvilkår. Fra å være uregjerlige ble de nå et satsingsområde innenfor museumsfeltet. Stortingsmeldingene la også føringer for etableringen av et forvaltningsapparat på fylkesnivå med ansvar for håndtering av museumssaken lokalt. 25 år senere endres det hele igjen. Gjennom lanseringen av en statlig museumsreform er det nå fusjonering av de mange små museene inn i konsoliderte enheter som står på den politiske agendaen. Samhandlingen mellom de to forvaltningsområdene, staten og fylkeskommunene har ikke vært i harmoni med hverandre når det gjelder utforming og implementering av politiske rammebetingelser for museene. Med Vestfold som eksempel illustreres dette ved å se nærmere på dialogen mellom fylkeskommunen og departementet i årene fra tilskuddsordningen for halvoffentlige museer ble innført i 1976, til museumsreformen ble lansert i St. meld. nr. 22 (1999–2000) *Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid, og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. En dialog som tidvis synes å ha vært på et bristepunkt, og som i realiteten munnet ut i at fylkeskommunen selv tok grep og finansierte en rekke museumsinstitusjoner i løpet av 1990-tallet.

Mens bidragene til Ringstad og Talleraas danner et kontekstuel bakteppe, representerer den neste artikkelen viktige nærstudier av hvordan kulturarv skapes og institusjonaliseres. Dag Ingemar Børresens artikkel, «Den nostalgirusten vekker. Hvalfangst som historiekultur, identitetsbærer, turistattraksjon eller merkevare», omhandler intensiveringen av hvalfangsthistoriens musealisering i Sandefjord fra 1980-tallet. Dette settes inn i en sammenheng med tidens fokusering på kulturarv og lokalhistorie. Med perspektiv på hvordan næringen, dens minner og historie ble underkastet en rekontekstualisering inn i en museal

ramme, gir Børresen et viktig bidrag til hvordan historiekultur skapes, opprettholdes og formidles.

I de påfølgende bidragene er det lagt vekt på å aktivisere samlingenes kunnskapspotensial, og forfatterne av de enkelte artiklene søker å gjøre dette gjennom ulike innfallsvinkler. Fire ulike tematiske bidrag synliggjør, ut ifra hver sine synsvinkler, kunnskap om det rike kildematerialet Vestfoldmuseene forvalter.

Fredrik Bjønnes bringer i sin artikkel «Tunsberghus – Maktens sete i middelalderens Norge» ny kunnskap om et av de viktigste kulturminnemiljøene Vestfoldmuseene er med på å forvalte, nærmere bestemt Tunsberghus, eller Slottsfellet i Tønsberg, som området omtales som i dag. I Vestfold er det kanskje særlig arven etter vikingtiden som står sterkest, men området har også en rik middelalderhistorie. Et av de viktigste maktsentrene i middelalderens Norge lå nettopp her, *Castrum Tunsbergis*, Tunsberghus. Å gi kunnskap om gjenstander er å tenke dem inn i en historisk, sosial og kulturell kontekst som kan ha gått tapt. Museumsarbeid går i stort ut på å frambringe ulike former for meningsgivende kontekster som gjenstandene så kan gis i oppgave å representere. Artikkelen til Hilde Woxen Stormark, «Fra brukskunst til industridesign. A/S Nordisk Aluminiumindustri og gullsmeden Oscar Sørensen», og Hanne Garmels artikkel, «Hvaltannens anvendelighet», gir innblikk i hvordan den fysiske tingen kan gi inngang til kunnskap om både industrihistorie og designhistorie, for ikke å nevne mikrohistorie – hvor personen bak settes i sentrum.

Utstillingen er et av museenes viktigste kjennetegn. Kristin Skjelbred bringer gjenstandene inn i en utstillingskontekst, der hun i sitt bidrag «Mellom fiksjon og autentisitet. Til Elise – en personifisert museumsutstilling», i lys av teoretiske diskusjoner om autentisitet og representasjon drøfter hvorvidt fiksjon som utstillingsgrep i museene kan være autentisk. Utstillingen er basert på problemstillinger knyttet til en autentisk livshistorie. Historien er presentert på en måte som bryter med realismen og hva museumshistoriske kriterier betegner som autentisk. Ved å innta et teatervitenskapelig perspektiv og knytte *representasjonen* til fiksjons- og autentisitetsproblematikken drøfter hun hvordan utstillingen viser at fiksjon også kan være autentisk.

Historiske studier kan bringe med seg utfordringer for tanken. Vestfoldmuseene har de siste årene fokusert på deportasjonen av jødene i Vestfold under andre verdenskrig. Prosjektet har resultert i et omfattende DKS-prosjekt med tittelen «Det angår også deg».

I to artikler belyser Ane Ringheim Eriksen ulike sider av prosjektet og tematikken. I det ene bidraget «Å formidle det ubegripelige – Vestfoldmuseenes undervisningsprosjekt 'Det angår også deg'», redegjør hun for DKS-prosjektet

og utfordringen som ligger i formidlingen av denne problematiske hendelsen i norsk historie. Deretter drøfter hun hvorvidt det er mulig å bruke Holocaust-undervisning til å fremme menneskerettigheter og demokratiske verdier, og tar for hvilke utfordringer prosjektet har støtt på i arbeidet med å formidle Holocaust i et lokalt perspektiv. I det andre bidraget, «Opptalt og solgt. Den økonomiske likvidasjonen av Vestfolds jøder», går hun mer historisk spesifikt inn i den økonomiske likvidasjonen av jødisk eiendom i Vestfold under andre verdenskrig. Mens fylkets jødiske minoritet ble arrestert, deportert eller drevet på flukt, ble alt de eide, opptalt og solgt. Artikkelen setter søkelyset på hvem som utførte den økonomiske likvidasjonen i Vestfold, og hvem som tjente på den.

Utgivelsens redaksjonskomite har bestått av Lise Emilie Talleraas, Dag Ingmar Børresen, Ingrid Nøstberg og Torill Johanne Mobeck-Hanssen. Vi takker forfatterne for interessante bidrag.

Noter

- 1 Bohman 1999: 161
- 2 Gjestrum 1994: 78

Litteratur og kilder

Bohman, Stefan (1999). «Kulturarvinstitutionerna och det demokratiska arvet». I Amnå, Erik og Lena Johannesson (red.) *Demokratins estetik*. Statens offentliga utredningar (SOU) nr. 1999:129. Stockholm: Fakta Info Direkt.

Gjestrum, John Aage (1994). «Lokalmuseer og museumsprofesjonalitet». I *Nordisk Museologi* nr. 1, s. 78.